

ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΔΕΣΠΩΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟ

ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥΣ ΕΝΙΑΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Λευκωσία, Ιούνιος 2021

Γωνία Απελλή και Παύλου Νιρβάνα 5^{ος} Όροφος, 1496 Λευκωσία

Τηλ. +357 22873200, Φαξ +35722872365

Ιστοσελίδα: www.childcom.org.cy, Ηλ. Διεύθυνση: childcom@ccr.gov.cy

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗ ΘΕΣΗ

Σύμβαση Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού

ΣΔΑΑ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία

ΥΠΠΑΝ Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας

Ευρωπαϊκός Φορέας Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
A. Εισαγωγή	4
B. Ιστορικό σύνταξης του νομοσχεδίου και των Κανονισμών Ενιαίας Εκπαίδευσης	5
Γ. Νομικό Πλαίσιο.....	6
Δ. Παρατηρήσεις επί της προτεινόμενης νομοθεσίας και συστάσεις	7
Ε. Κατακλείδα	19

A. Εισαγωγή

1. Η παρούσα Θέση συντάχθηκε στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που μου παρέχονται από τους περί Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Νόμους του 2007 και 2014 [N.74(I)/2007 και N.44(I)/2014] και, ιδιαίτερα, τα άρθρα 4(1)(β)(δ)(ε) και 4(2)(γ)(δ)(ια)(ιγ).
2. Σκοπός της παρούσας Θέσης είναι να υποβληθούν οι απόψεις μου επί του προτεινόμενου περί Ενιαίας Εκπαίδευσης (Δομές Υποστήριξης) Νόμου του 2021 και του αντίστοιχου προσχεδίου Κανονισμών. Τα έγγραφα ετοιμάστηκαν από τον Ευρωπαϊκό Φορέα για την Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση (Ευρωπαϊκός Φορέας), για λογαριασμό του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (ΥΠΠΑΝ), στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης για την Ενιαία Εκπαίδευση.
3. Η Θέση μου εξετάζει κατά πόσο οι προτεινόμενες προδιαγραφές ανταποκρίνονται στις δεσμεύσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας για συμμόρφωση με ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα. Περιλαμβάνει παρατηρήσεις και εισηγήσεις, υπό το φως των υποχρεώσεων του Κράτους που απορρέουν από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Σύμβαση) και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΣΔΑΑ).
4. Δεν θα αναφερθώ στο πλήρες εύρος των παρεμβάσεων ή/και αξιολογήσεων που δημοσιοποίησε το Γραφείο κατά καιρούς, σε σχέση με πολιτικές αποφάσεις ή/και διοικητικές πρακτικές που εφαρμόζει το ΥΠΠΑΝ σε θέματα Ειδικής ή Ενιαίας Εκπαίδευσης. Για ευκολία του αναγνώστη παραπέμπω στις Εκθέσεις/ Θέσεις/ Τοποθετήσεις/ Πορίσματα¹ που βρίσκονται αναρτημένα στην ιστοσελίδα του Γραφείου

---

¹ «Θέση της Επιτρόπου για την Αγωγή και Εκπαίδευση Παιδιών με Αναπηρίες» (Δεκέμβρης 2011), «Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με τον εντοπισμό παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες στα πλαίσια του σχολείου» (29/04/2014), «Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με την πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων των παιδιών που λαμβάνουν Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση στα δημόσια σχολεία» (Νοέμβριος 2014), «Πόρισμα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με

μου <http://www.childcom.org.cy/> στον σύνδεσμο «Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτρόπου».

B. Ιστορικό σύνταξης του νομοσχεδίου και των Κανονισμών Ενιαίας Εκπαίδευσης

5. Το 2018 ανακοινώθηκαν οι προκαταρκτικές Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα για τη χάραξη νομοθεσίας και την εφαρμογή μεταρρυθμιστικής πολιτικής, οι οποίες πρέπει να αποτελέσουν τη βάση της νέας νομοθεσίας. Οι Συστάσεις αφορούν τη νομοθεσία, την πολιτική και τις δομές/διαδικασίες (legislation, policy, structures/processes) που πρέπει να περιλαμβάνει το νέο σύστημα με την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης.
6. Τον Φεβρουάριο 2019 προωθήθηκε το προσχέδιο του νομοσχεδίου με τίτλο «Ο περί Ενιαίας Εκπαίδευσης (Δομές Υποστήριξης) Νόμος του 2019», επί του οποίου η προκάτοχός μου υπέβαλε αναλυτικά σχόλια².
7. Τον Δεκέμβριο 2020 γνωστοποιήθηκε στα ενδιαφερόμενα μέρη το Έγγραφο Εργασίας Αρχικών Συστάσεων, που περιλαμβάνει τις προτεινόμενες προδιαγραφές για τη συγκρότηση Κανονισμών Ενιαίας Εκπαίδευσης, για το οποίο δημοσιοποίησα αναλυτικές παρατηρήσεις και εισηγήσεις³.

την καταγγελία για μείωση της βαθμολογίας μαθητή που λαμβάνει διευκολύνσεις λόγω αναπηρίας» (Ιανουάριος 2017), «Πόρισμα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με την καταγγελία για αμφισβήτηση των διευκολύνσεων που λαμβάνει μαθήτρια με αναπηρίες κατά τη διεξαγωγή των τελικών εξετάσεων Γυμνασίου» (Φεβρουάριος 2017), «Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με τις διαδικασίες και διοικητικές πρακτικές που διέπουν τη λήψη απόφασης για ένταξη παιδιών με αναπηρίες σε συγκεκριμένο πλαίσιο φοίτησης» (Μάιος 2017), «Σύνοψη των απόψεων της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού στα πλαίσια της Διαβούλευσης για τη διαμόρφωση νέας πολιτικής για την εξυπηρέτηση των αναγκών των παιδιών με αναπηρία ή άλλες εκπαιδευτικές ανάγκες» (Ιανουάριος 2018), «Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με τις διαδικασίες και τις διοικητικές πρακτικές σε σχέση με την ανάθεση συνοδών σε παιδιά που λαμβάνουν Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση» (Νοέμβριος 2018), «Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που προωθεί το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού για μετάβαση στην ενιαία εκπαίδευση» (Μάρτιος 2019), «Τοποθέτηση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, Δέσπως Μιχαηλίδου, σε σχέση με πρόσφατα δημοσιεύματα αναφορικά με την ανάθεση συνοδών σε παιδιά που λαμβάνουν Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση» (Νοέμβριος 2019), «Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Δέσπως Μιχαηλίδου αναφορικά με το περιεχόμενο των αρχικών συστάσεων για τη συγκρότηση Κανονισμών Ενιαίας Εκπαίδευσης» (Ιανουάριος 2021).

² «Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που προωθεί το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού για μετάβαση στην ενιαία εκπαίδευση» (Μάρτιος 2019)

³ «Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Δέσπως Μιχαηλίδου αναφορικά με το περιεχόμενο των αρχικών συστάσεων για τη συγκρότηση Κανονισμών Ενιαίας Εκπαίδευσης» (Ιανουάριος 2021)

8. Τον Μάιο 2021 δημοσιοποιήθηκε από το ΥΠΠΑΝ το τελικό προσχέδιο του νομοσχεδίου με τίτλο «**Ο περί Ενιαίας Εκπαίδευσης (Δομές Υποστήριξης) Νόμος του 2021**» και οι προτεινόμενοι **Κανονισμοί**, επί του περιεχομένου των οποίων υποβάλλω την παρούσα Θέση.

Γ. Νομικό πλαίσιο

9. Σε σχέση με το Νομικό Πλαίσιο που διέπει τις αρχές της Ενιαίας Εκπαίδευσης, έχω αναφερθεί εκτενώς σε προηγούμενες παρεμβάσεις και αξιολογήσεις μου. Για καλύτερη αναφορά, παραπέμπω στη **Σύμβαση**⁴ και, ειδικότερα, στην **Αρχή της Μη-Διάκρισης**⁵ και την **Αρχή της Διασφάλισης του Συμφέροντος του Παιδιού**⁶, οι οποίες έχουν απόλυτη συνάφεια με τη φιλοσοφία της Ενιαίας Εκπαίδευσης. Παραπέμπω, επίσης, στη **ΣΔΑΑ**⁷, η οποία ορίζει ξεκάθαρα ότι, τα άτομα με αναπηρία δεν αποκλείονται από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, λόγω της αναπηρίας τους, και ότι παρέχεται εύλογη προσαρμογή των αναγκών του ατόμου και η αναγκαία υποστήριξη, όπου απαιτείται, εντός του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος, για να διευκολυνθεί η αποτελεσματική τους εκπαίδευση υπό συνθήκες ισότητας.
10. Η Κυπριακή Δημοκρατία οφείλει να συμμορφώνεται με το δεσμευτικό διεθνές δίκαιο και να καθοδηγείται από τις απαιτήσεις και τα πρότυπα των πιο πάνω Συμβάσεων, όπως αυτά αναλύονται ολοκληρωμένα στα **Γενικά Σχόλια**⁸ που εκδίδονται από τις **αρμόδιες Επιτροπές της κάθε Σύμβασης**.
11. Η αρμόδια Αρχή οφείλει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη στον προγραμματισμό της, τις **Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού για την τρίτη και τέταρτη περιοδική Έκθεση της Κύπρου (CRC/C/CYP/3-4)**⁹ σε σχέση με την υιοθέτηση ενός σαφούς νομοθετικού ορισμού της

⁴ Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989, <http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/All/EC4B08A25498EE64C2257463002670A7?OpenDocument>

(Η Κύπρος κύρωσε τη Σύμβαση στις 7 Φεβρουαρίου 1991)

⁵ CRC Committee (2003), General Comment No.5: General Measures of Implementation of the Convention of the Rights of the Child, para.12

⁶ Committee on the Rights of the Child (2013): General comment No.14 on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration (art.3, para.1).

⁷ http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/dsid/dsid.nsf/dsipd08_gr/dsipd08_gr?OpenDocument

⁸ Ιδιαίτερα σημαντικά για τον παρόν θέμα είναι, ανάμεσα σε άλλα, το Γενικό Σχόλιο Αρ. 4 (2016) για το δικαίωμα στην ενιαία εκπαίδευση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, καθώς επίσης και τα Γενικά Σχόλια Αρ. 1 (2014) και Αρ. 6 (2017), της ίδιας Επιτροπής για την προσβασιμότητα και την αρχή της ίσης μεταχείρισης/ μη-διάκρισης με βάση την αναπηρία, αντίστοιχα. Επίσης, από πλευράς της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού, το Γενικό Σχόλιο Αρ. 13, για το συμφέρον του παιδιού, Αρ. 1 (Παράρτημα ΙΧ) για τους στόχους της εκπαίδευσης βάσει του άρθρου 29(1) και Αρ. 9 για τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία.

⁹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/CYP/CO/3-4&Lang=En , σ.38-39

ενιαίας εκπαίδευσης και να λαμβάνει μέτρα περιλαμβανομένων των εύλογων προσαρμογών, σε όλα τα σχολεία, καθώς επίσης να διασφαλίζει την έγκαιρη παιδική παρέμβαση και εκπαίδευση. Καθοριστικής σημασίας είναι και οι **Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία για την πρώτη Έκθεση της Κύπρου (CRPD/C/CYP/1)**¹⁰, η οποία έθεσε ακόμη αυστηρότερα πρότυπα με σκοπό την πλήρη αντικατάσταση της διαχωριστικής (ειδικής) από την ενιαία εκπαίδευση.

Δ. Παρατηρήσεις επί της προτεινόμενης νομοθεσίας και συστάσεις

12. Η έννοια της ενιαίας εκπαίδευσης αφορά όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά και αποτελεί σύστημα το οποίο αποσκοπεί στη δημιουργία συμπεριληπτικών, ειρηνικών και δίκαιων κοινωνιών¹¹ στη βάση των αρχών και στόχων που πρέπει να διέπουν την εκπαίδευση, όπως ορίζεται στο Άρθρο 29 της Σύμβασης¹². Αποτελεί βασική παραδοχή ότι, δεν επιτυγχάνεται ενιαία εκπαίδευση με την αλλαγή του συστήματος μόνο για παιδιά με συγκεκριμένες κατηγορίες χαρακτηριστικών, αλλά με την εφαρμογή ενός ενιαίου συστήματος αναφορικά με την εκπαίδευση όλων των παιδιών.

13. Παρά ταύτα, η προτεινόμενη νομοθεσία δίνει έμφαση στη «στήριξη» και όχι στην εκπαίδευση (σημειώνεται ακόμη ότι δεν δίνεται ορισμός της «στήριξης» ούτε τεκμηριώνεται η διασύνδεση της με την εκπαίδευση). Δεν αντανακλά την ενιαία εκπαίδευση ως ορίζεται στο σχετικό δίκαιο και τα Γενικά Σχόλια των Επιτροπών του ΟΗΕ. Στην πραγματικότητα, η εισήγηση που προτείνεται αποσκοπεί στη βελτίωση του συστήματος ένταξης παιδιών και όχι στη δημιουργία συστήματος ενιαίας εκπαίδευσης, αφού βασικές θεσμικές και κεντρικές προβληματικές του Νόμου 113(I)/1999

---

¹⁰ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/CYP/C/O/1&Lang=En

¹¹ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, 2 September 2016, CRPD/C/GC/4, available at: [CRPD General Comment 4 Inclusive Education 2016 En.pdf \(right-to-education.org\)](https://www.unhcr.org/refugees/pdf/crpd-gc4-inclusive-education-2016-en.pdf)

¹² 1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση του παιδιού πρέπει να αποσκοπεί:

α. Στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του.

β. Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και για τις αρχές που καθιερώνονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

γ. Στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του αξίες, καθώς και του σεβασμού του για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του.

δ. Στην προετοιμασία του παιδιού για μία υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων και φιλίας ανάμεσα σε όλους του λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής.

ε. Στην ανάπτυξη του σεβασμού για το φυσικό περιβάλλον.

διατηρούνται και μάλιστα ενδυναμώνονται. Στην πραγματικότητα, ο όρος «ενιαία εκπαίδευση» αντικαθιστά τον όρο «ένταξη» χωρίς τις αναγκαίες θεσμικές και ολιστικές αλλαγές.

14. Με το προτεινόμενο «νέο σύστημα» οι διαχωριστικές δομές συντηρούνται και ενδυναμώνονται και παρότι μετονομάζονται και αποκτούν ένα πιο συμβατό με τις έννοιες της διαφοροποίησης, των προσαρμογών και της ενίσχυσης της τεχνογνωσίας χαρακτήρα, δεν παύουν όμως να είναι διαχωριστικές δομές και διαφορετικά περιβάλλοντα για την εκπαίδευση κάποιων παιδιών, άρα συνιστούν διάκριση και αντίκεινται στην έννοια της ενιαίας εκπαίδευσης. Δηλαδή, σε αντίθεση προς τα άρθρα 3(1) και 4(1) του Νόμου 113(I)/1999, ενός Νόμου που αφορά στην ένταξη (integration), τα οποία καθόριζαν ότι μόνο κατ' εξαίρεση ένα παιδί με «ειδικές ανάγκες» φοιτά σε «ειδικό» (διαχωριστικό) πλαίσιο, σήμερα με τον προτεινόμενο Νόμο, χωρίς καμία δικλείδα ασφαλείας που να καθιστά εξαίρεση τον διαχωρισμό, δυνητικά κάθε παιδί, στη βάση της «ευαλωτότητας» του, όπως αυτή ορίζεται στο νομοσχέδιο, υπόκειται σε διαχωριστικό εκπαιδευτικό πλαίσιο.
15. Ενόψει του διάχυτου διαχωρισμού που διέπει από την αρχή ως το τέλος το νέο σύστημα «ενιαίας εκπαίδευσης» που προτείνεται κατ' ισχυρισμόν για συμμόρφωση με τις δύο διεθνείς Συμβάσεις και, ενώ γίνεται λόγος για **ενιαία εκπαίδευση (inclusive education)**, στην πραγματικότητα, αυτό που κατοχυρώνεται με τον νέο Νόμο είναι μία **«καλύτερη ένταξη» (integration)** με παράλληλη διατήρηση του διαχωρισμού (**segregation**), αφού δεν αποκλείει ο προτεινόμενος Νόμος τη φοίτηση μερίδας παιδιών σε «Πολυδύναμους χώρους στήριξης», ούτε αποκλείει την πλήρη και μόνιμη φοίτηση συγκεκριμένων παιδιών σε Κέντρα Στήριξης της Ενιαίας Εκπαίδευσης (**exclusion**). **Τούτο καταδεικνύει πέραν πάσης αμφιβολίας την άρνηση ή την απουσία βούλησης ή τη διστακτικότητα συμμόρφωσης της αρμόδιας Αρχής ή τη μη κατανόηση της έννοιας της ενιαίας εκπαίδευσης.**
16. Παρά το γεγονός ότι το Γραφείο υπέβαλε αναλυτικά σχόλια σε όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, εντούτοις, οι εν λόγω υποδείξεις δεν φαίνεται να λήφθηκαν σοβαρά υπόψη κατά τη σύνταξη της προτεινόμενης νομοθεσίας. Δυστυχώς, διαπιστώνω ότι τα προσχέδια της νομοθεσίας που προωθεί το ΥΠΠΑΝ **δεν συνιστούν εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, καθότι δεν εισάγουν ουσιαστικές διαρθρωτικές αλλαγές, παρά μόνο συντηρούν τη φιλοσοφία και τον πυρήνα των υφιστάμενων δομών, με άλλο ενδεχομένως όνομα ή ορολογία.** Παραδόξως, ο Ευρωπαϊκός Φορέας που ανέλαβε τη συγγραφή των κειμένων, φαίνεται να μην ακολουθεί ή να παραβιάζει τις κατευθυντήριες εντολές και προδιαγραφές που έθεσε ως προϋπόθεση και ως τον ακρογωνιαίο λίθο της νέας νομοθεσίας [βλ. Κείμενο Προκαταρκτικών Συστάσεων του Ευρωπαϊκού Φορέα (2018) για την εφαρμογή μεταρρυθμιστικής πολιτικής, οι οποίες αφορούν τη νομοθεσία, την πολιτική και τις δομές/διαδικασίες (legislation, policy, structures/processes)].

17. Εξαρχής, έχω υποδείξει ξεκάθαρα ότι, «το υφιστάμενο εκπαιδευτικό σύστημα από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας μέχρι σήμερα δεν είναι ενιαίο, ούτε ως προς το περιεχόμενο, ούτε ως προς τη φιλοσοφία. Αντίθετα, τα διάφορα εκπαιδευτικά ζητήματα ρυθμίζονται μέσα από διαφορετικούς Νόμους και, με τρόπο που η νομοθεσία καθίσταται κατακερματισμένη, με όλες τις συνεπακόλουθες συνέπειες ως προς τη συνοχή του θεσμικού πλαισίου και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών που υιοθετούνται και των πρακτικών που εφαρμόζονται. Θεωρώ προβληματική την αποσπασματική αναθεώρηση συγκεκριμένων Νόμων ή/και Κανονισμών, χωρίς όμως αυτές οι τροποποιήσεις να εντάσσονται σε ένα ενιαίο πλαίσιο προσέγγισης της εκπαίδευσης γενικά. Έχω ήδη επισημάνει ότι, θεωρώ προβληματική την πρόθεση του ΥΠΠΑΝ να προχωρήσει σε κατάργηση μόνο του περί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμου του 1999, αντικαθιστώντας τον με έναν Νόμο-πλαίσιο που αφορά όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές του Κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος, χωρίς, όμως, να προβεί ταυτόχρονα σε αντίστοιχες ρυθμίσεις σε όλους τους συναφείς Νόμους.»¹³
18. Επομένως, η εισαγωγή ενός νέου νομοθετικού πλαισίου για την Ενιαία Εκπαίδευση απαιτεί μια **οριζόντια αναθεώρηση και προσαρμογή όλων των Νόμων και Κανονισμών που διέπουν σήμερα ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα, περιλαμβανομένων των Κανονισμών που διέπουν τη Δημοτική και τη Μέση Εκπαίδευση, καθώς επίσης των αναλυτικών προγραμμάτων, των μεθόδων διδασκαλίας, των δεικτών επιτυχίας και επάρκειας, των εργαλείων αξιολόγησης, του συστήματος ανάθεσης και πρόσληψης σχολικών συνοδών, του μηχανισμού διαχείρισης κονδυλίων και προϋπολογισμών, του τρόπου διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού εντός και μεταξύ των σχολικών μονάδων κ.λπ.** Καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο, έως αδύνατο, να εισαχθεί η Ενιαία Εκπαίδευση, κατά την έννοια πάντοτε της ΣΔΑΑ, αν δεν τροποποιηθεί παράλληλα και ταυτόχρονα ολόκληρο το εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η υπόδειξη μου αυτή δεν φαίνεται να λήφθηκε υπόψη σε κανένα στάδιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, ούτε δόθηκαν εξηγήσεις από την αρμόδια Αρχή για τους λόγους μη-συμμόρφωσης από το 2018 μέχρι σήμερα.
19. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι, οποιαδήποτε νομοθετική πρόταση προωθηθεί για την Ενιαία Εκπαίδευση δεν μπορεί να αποτελείται από αποσπασματικές αναφορές και «εποικοδομητικές ασάφειες», αλλά πρέπει να περιλαμβάνει σαφείς ρυθμίσεις και διατάξεις για την αποτελεσματική και υποχρεωτική τους εφαρμογή, π.χ. ως προς τη διασφάλιση της αμεσότητας στην κάλυψη των ατομικών αναγκών των μαθητών, ως προς τον τρόπο που θα εφαρμόζεται η διαφοροποίηση διδασκαλίας και αξιολόγησης, ως προς τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της προτεινόμενης συνδιδασκαλίας, ως

---

¹³ «Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Δέσπως Μιχαηλίδου αναφορικά με το περιεχόμενο των αρχικών συστάσεων για τη συγκρότηση Κανονισμών Ενιαίας Εκπαίδευσης» (Ιανουάριος 2021), σ.7

προς τα προσόντα των μελών που θα συγκροτούν τις επιστημονικές επιτροπές, ως προς τους μηχανισμούς και τα χρονοδιαγράμματα της πρώιμης διάγνωσης και παρέμβασης, ως προς το σύστημα λογοδοσίας και τους δείκτες πιστοποίησης ποιότητας κ.λπ. Η απλή αναφορά σε καινοτόμες ιδέες, χωρίς μετρήσιμα κριτήρια εφαρμογής και χωρίς υποχρέωση συμμόρφωσης, δεν προσδίδει προστιθέμενη αξία στη χρησιμότητα και αποτελεσματικότητα ενός νομικού εργαλείου.

20. Για λόγους επεξήγησης αυτής της άποψης, παραθέτω παραδείγματα αναφορών της προτεινόμενης νομοθεσίας, οι οποίες είτε καταδεικνύουν ασάφειες, είτε δημιουργούν παρερμηνείες, είτε αυτοαναιρούν την ίδια τη φιλοσοφία της Ενιαίας Εκπαίδευσης. Διευκρινίζεται ότι, τα πιο κάτω παραδείγματα αποτελούν μόνο ενδεικτικές αναφορές και ο κατάλογος δεν είναι εξαντλητικός:

- i. Σύμφωνα με το νομοσχέδιο, η «γενική στήριξη» παρέχεται σε επίπεδο γενικής τάξης. Η «γενική τάξη» δεν ορίζεται στο προτεινόμενο νομοσχέδιο, αλλά εικάζεται από τα συμφραζόμενα ότι αναφέρεται σε οποιαδήποτε «συνηθισμένη» τάξη ενός γενικού σχολείου. Το «γενικό σχολείο» επίσης δεν ορίζεται, αλλά εικάζεται ότι αναφέρεται σε όλα τα δημόσια σχολεία που παρέχουν ενιαία εκπαίδευση. Αντιθέτως, το «σχολείο» ορίζεται στις ερμηνευτικές διατάξεις του άρθρου 2 του νομοσχεδίου και στη βάση του ορισμού συμπεριλαμβάνει και το ειδικό σχολείο. Ακολούθως, το άρθρο 5 αναφέρει ότι «Οι μαθητές φοιτούν στις γενικές τάξεις των σχολείων [όχι των γενικών σχολείων] στις οποίες παρέχεται ενιαία εκπαίδευση». Επαγωγικά, μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι τα ειδικά σχολεία (τα οποία είναι υποσύνολο των «σχολείων») περιλαμβάνουν γενικές τάξεις όπου παρέχεται ενιαία εκπαίδευση. Επομένως, το νομοσχέδιο επιτρέπει μια ερμηνεία βάσει της οποίας τα ειδικά σχολεία (όπως επίσης θα μετεξελιχθούν) θεωρούνται μέρος της γενικής εκπαίδευσης, η οποία κατά τ' άλλα θα έπρεπε να είναι ενιαία. Για απάλειψη οποιασδήποτε παρερμηνείας ή ασάφειας, θεωρώ αναγκαίο στις ερμηνευτικές διατάξεις του νομοσχεδίου να οριστούν ξεκάθαρα οι έννοιες «γενικό σχολείο» και «γενική τάξη», εφόσον η ενιαία εκπαίδευση αναμένεται να παρέχεται μόνο σε αυτά. Οι όροι αυτοί πρέπει ευδιάκριτα να διαφοροποιούνται από τους αντίστοιχους υφιστάμενους όρους «ειδικό σχολείο» και «ειδική τάξη», οι οποίοι με τη σημερινή τουλάχιστον έννοια, αναμένεται να καταργηθούν ταυτόχρονα με την κατάργηση του περί Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Νόμου. Σημειώνεται ότι, το θέμα δεν επιλύεται με τον ορισμό της έννοιας «σχολείο» και την αναφορά ότι τα ειδικά σχολεία (τα οποία συμπεριλαμβάνονται στον ορισμό) «σταδιακά μετεξελίσσονται σε σχολεία με διττό ρόλο σύμφωνα με το άρθρο 13», ιδίως αφού το άρθρο 13 δεν κάνει καμία τέτοια αναφορά.

- ii. Το «Ατομικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης», όπως ορίζεται στις ερμηνευτικές διατάξεις, δεν διασφαλίζει την αμεσότητα στην παροχή εύλογων προσαρμογών, εφόσον αυτό το εργαλείο προβλέπεται να εφαρμόζεται μόνο αφότου εξασφαλιστεί επίσημη απόφαση, για την οποία η διαδικασία καθίσταται εξαιρετικά χρονοβόρα και πολύπλοκη. Επομένως, σύμφωνα με το προτεινόμενο νομοσχέδιο, ο τρόπος παραχώρησης οποιασδήποτε στήριξης/ διευκόλυνσης/ απαλλαγής/ προσαρμογής δεν συνάδει με τις πρόνοιες της ΣΔΑΑ, η οποία επιβάλλει άμεσα διαθέσιμες και άμεσα εφαρμόσιμες εύλογες προσαρμογές [βλ. Γενικό Σχόλιο αρ.4 (2016) της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία¹⁴, ειδικότερα την παράγραφο 30 (σ.10) όπου διατυπώνεται ξεκάθαρα ότι 'The denial of reasonable accommodation constitutes discrimination and the duty to provide reasonable accommodation is immediately applicable and not subject to progressive realization'. Το ίδιο ζήτημα επισημαίνεται και στην παράγραφο 32 (σ.11), η οποία τονίζει emphaticά ότι η ενιαία εκπαίδευση προϋποθέτει την άμεση και συνεχή παροχή επαρκούς εξατομικευμένης στήριξης ('adequate continuous personalised support is provided directly')].
- iii. Περαιτέρω, ο Κανονισμός 24 δεν είναι καθόλου απλός, καθότι για την παροχή εξειδικευμένης στήριξης (όπου φαίνεται να εντάσσονται οι εύλογες προσαρμογές) απαιτείται η ενεργοποίηση μιας πολύπλοκης αλυσίδας ενεργειών: επίσημη απόφαση από τις Ομάδες Αξιολόγησης και Στήριξης μετά από αίτημα αξιολόγησης μαθητή, νοούμενου ότι οι Ομάδες συλλέξουν όλα τα «απαραίτητα» στοιχεία, αφότου «εξασφαλισθεί, αν υπάρχει, ιατρική έκθεση από τις αρμόδιες ιατρικές υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας» και σε περίπτωση που δεν υπάρχει τέτοια έκθεση, τότε «η Ομάδα [...] παραπέμπει αμέσως τον μαθητή αν τούτο κρίνεται αναγκαίο, στις αρμόδιες ιατρικές υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας οι οποίες [...] ετοιμάζουν και αποστέλλουν στην Ομάδα αξιολόγησης και στήριξης τη σχετική ιατρική έκθεση». Καθίσταται δηλαδή ως προϋπόθεση η ιατρική γνωμάτευση, εάν το κρίνει η Ομάδα Αξιολόγησης και Στήριξης, προκειμένου να παρασχεθούν εύλογες προσαρμογές, πράγμα το οποίο αντίκειται πλήρως στην έννοια της ενιαίας εκπαίδευσης και στη ρητή καθοδήγηση του πιο πάνω αναφερόμενου Γενικού Σχολίου για την ενιαία εκπαίδευση. Κατ' ουσίαν, ο εν λόγω κανονισμός **ιατρικοποιεί** την άσκηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση και παράλληλα, ιατρικοποιεί την αναπηρία, ασχέτως του ότι στη συνέχεια ο ίδιος Κανονισμός επιδιώκει να «μετριάσει» την επιβολή αυτή του ιατρικού μοντέλου με την αναφορά ότι «η διαδικασία αξιολόγησης [...] επικεντρώνεται στην προσαρμογή του περιβάλλοντος στο

¹⁴ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, 2 September 2016, CRPD/C/GC/4, available at: [CRPD General Comment 4 Inclusive Education 2016 En.pdf \(right-to-education.org\)](https://www.unhcr.org/refugees/pdf/crpd-gc4-inclusive-education-2016-en.pdf)

μαθητή» [Κανονισμός 24(4)]. Περαιτέρω, και με πλήρη επιφύλαξη της θέσης μου, διερωτάται κάποιος στο πλαίσιο του Γενικού Συστήματος Υγείας, ποιες μπορούν να θεωρούνται οι *αρμόδιες ιατρικές υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας*, και γιατί αποκλείεται η επιλογή ιατρού σε ένα σύστημα που κατά τα άλλα επιτρέπει την επιλογή από κάθε ασθενή του ιατρού του, στον βαθμό βεβαίως που αυτό θα ήταν αναγκαίο στο πλαίσιο μιας τέτοιας αξιολόγησης.

- iv. Κατά παρόμοιο τρόπο, πρέπει να γίνει αντιληπτή και η υποχρέωση του Κράτους να διασφαλίσει την παροχή εύλογων προσαρμογών στην Ιδιωτική Εκπαίδευση, με αντίστοιχες ταυτόχρονες ρυθμίσεις στον περί Ιδιωτικών Σχολείων Νόμο, ώστε οι μαθητές να μην επιβαρύνονται με επιπρόσθετες χρεώσεις για λόγους προσβασιμότητας ή παραχώρησης εύλογων προσαρμογών. Αυτό επεξηγείται ξεκάθαρα στην παράγραφο 74 (σ.24) του Γενικού Σχολίου αρ.4 (2016) της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία¹⁵, όπου δηλώνεται ρητά ότι: 'Educational institutions, including private institutions and enterprises, should not charge additional fees for reasons of accessibility and/or reasonable accommodation'. Παρόλα αυτά, το προτεινόμενο νομοσχέδιο, στο σύνολο του, παραλείπει να αναδείξει την υποχρέωση των ιδιωτικών σχολείων να διασφαλίζουν εύλογες προσαρμογές κατά αντίστοιχο τρόπο όπως επιβάλλεται στη δημόσια εκπαίδευση. Αντίθετα, ακυρώνει την υποχρέωση παροχής στήριξης στην ιδιωτική εκπαίδευση [άρθρο 18(5)], παραβιάζοντας ξεκάθαρα τη ΣΔΑΑ. Επομένως, ακόμη και το άρθρο 25 του προτεινόμενου νομοσχεδίου που αναφέρεται σε υποχρέωση των ιδιωτικών σχολείων «να προβαίνουν στις απαραίτητες προσαρμογές [...] με βάση τις πρόνοιες του παρόντος Νόμου», ουσιαστικά δεν υποχρεώνει τα ιδιωτικά σχολεία να παρέχουν οποιεσδήποτε εύλογες προσαρμογές, εφόσον δεν περιλαμβάνονται τέτοιες πρόνοιες στο νομοσχέδιο, ούτε υπάρχουν κυρώσεις για τη μη συμμόρφωση. Επομένως, η σχετική αναφορά στο άρθρο 25 γίνεται μόνο για τις εντυπώσεις και όχι επειδή υπάρχει ουσιαστική πρόθεση να ρυθμιστεί νομοθετικά το ζήτημα.
- v. Ο ορισμός του «παιδιού» ως άτομο ηλικίας τριών ετών και άνω, δημιουργεί περιορισμούς ως προς το πεδίο εφαρμογής της νέας νομοθεσίας, αλλά και ειδικότερα σε σχέση με το πρωτόκολλο διυπουργικής συνεργασίας για έγκαιρη διάγνωση και πρώιμη παρέμβαση (0-3 ετών), ενώ στο νομοσχέδιο ο όρος παιδί χρησιμοποιείται καταχρηστικά [π.χ. άρθρο 21(2)(γ)(i) που αναφέρεται στη στήριξη «παιδιών από τη γέννηση έως την ηλικία των τριών ετών» κ.λπ.]

---

¹⁵ ο.π.π.

- vi. Ο ορισμός του «μαθητή» είναι προβληματικός. Θα πρέπει να διαμορφωθεί κατά τρόπο που να περιλαμβάνει οποιοδήποτε άτομο/παιδί που είναι εγγεγραμμένο και φοιτά σε οποιοδήποτε αναγνωρισμένο σχολείο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η εισαγωγή ή/και η συμπερίληψη των «ευάλωτων και ειδικών ομάδων» όχι μόνο είναι εκ του περισσού, αλλά δημιουργεί επιπλέον δυσμενή διάκριση εις βάρος παιδιών «ειδικών ομάδων».
- vii. Η απόκλιση του νομοσχεδίου από τη θεμελιώδη ιδέα της κατάργησης των Ειδικών Σχολείων (η οποία αποτελεί κομβικό στοιχείο των Συστάσεων του Ευρωπαϊκού Φορέα), και η αντικατάσταση αυτής της ιδέας με τη μετεξέλιξη των Ειδικών Σχολείων σε Ειδικά Σχολεία/ Κέντρα με αναβαθμισμένο (διπτό) ρόλο, αποτελεί μια ιδιαίτερα προβληματική πτυχή. Το ίδιο ισχύει και με την αναφορά σε ίδρυση και λειτουργία επιπρόσθετων Κέντρων, γεγονός που φανερώνει την κατεύθυνση στην οποία αναμένεται να διοχετευτεί σημαντικό μέρος των κονδυλίων που προνοούνται για την (κατά τ' άλλα) ενιαία εκπαίδευση. Το επιχείρημα ότι τα Κέντρα θα λειτουργήσουν υποστηρικτικά, ενισχύοντας την ενιαία εκπαίδευση και παρέχοντας στήριξη στα γενικά σχολεία, παραμένει έωλο και ανυποστήρικτο: με τον τρόπο που είναι διατυπωμένοι οι Κανονισμοί, η αλληλεπίδραση γενικών σχολείων – Κέντρων Στήριξης δεν είναι ευδιάκριτη και δεν καθορίζονται οποιεσδήποτε διαδικασίες ή μηχανισμοί παροχής της ισχυριζόμενης στήριξης. Επομένως, ο διπτός ρόλος των Ειδικών Σχολείων παρουσιάζει 2 προβληματικές πτυχές: α) την παροχή αδιευκρίνιστης στήριξης, η οποία όμως δεν φαίνεται να δικαιολογεί την ίδρυση νέων Κέντρων ως αναγκαίων δομών για εξασφάλιση της εν λόγω στήριξης και β) τη συντήρηση του διαχωριστικού πλαισίου εκπαίδευσης μεγάλου αριθμού μαθητών, δυνητικά μέχρι και για περίοδο 18 ετών από την ψήφιση του νομοσχεδίου [εφόσον ο Κανονισμός 43(2) παρέχει τη δυνατότητα συμπλήρωσης ολόκληρου του κύκλου σπουδών ακόμη και των νεαρότερων σε ηλικία εγγεγραμμένων μαθητών σε Ειδικά Σχολεία κατά την ημερομηνία έναρξης της ισχύος του νέου Νόμου]. Διευκρινίζεται δε ότι, ο Κανονισμός 43(2) παραβιάζει το άρθρο 27 του προτεινόμενου Νόμου, εφόσον αντίκειται στις ίδιες τις διατάξεις του Νόμου (οι οποίες προβλέπουν εξαετή μεταβατική περίοδο). Επομένως, ο Κανονισμός 43(2) είναι *ultra vires*.
- viii. Επιπλέον, ο δείκτης «ενιαίας εκπαιδευτικής προσέγγισης», ο οποίος είναι επίσημα καθορισμένος στο 80% του χρόνου φοίτησης εντός της γενικής τάξης του γενικού σχολείου (ως ελάχιστη αναγκαία προϋπόθεση για να θεωρείται η εκπαίδευση ενιαία), αναφέρεται στο ποσοστό που πρέπει να ισχύει **για κάθε μαθητή, και όχι στον μέσο όρο του μαθητικού πληθυσμού**, όπως παράτυπα και λανθασμένα διατυπώνεται στον Κανονισμό 32(4)(i)(i). Επομένως, ο Κανονισμός αυτός ακυρώνει την έννοια της ενιαίας εκπαίδευσης και αντίκειται

στις Συστάσεις του Ευρωπαϊκού Φορέα ως προς τις ελάχιστες υποχρεωτικές προδιαγραφές του συστήματος ενιαίας εκπαίδευσης.

- ix. Οι Πολυδύναμοι χώροι στήριξης δεν προβλέπεται να είναι προσβάσιμοι για το σύνολο των μαθητών, γεγονός που καθιστά τη χρήση τους προβληματική και τη διασύνδεση τους με την ενιαία εκπαίδευση αμφίβολη. Όλα τα μέτρα και όλα τα μέσα πρέπει ανά πάσα στιγμή να είναι διαθέσιμα και προσβάσιμα σε όλα τα παιδιά. Αντίθετα, το νομοσχέδιο προνοεί ξεκάθαρα τη χρήση αυτών των χώρων μόνο από μαθητές που κατέχουν Ατομικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης στη βάση επίσημης απόφασης [άρθρα 15(3)(β) και 15(4)(α)]. Διευκρινίζεται επίσης ότι, οι Πολυδύναμοι χώροι στήριξης, παρόλο που περιγράφονται στο νομοσχέδιο ως «μετεξέλιξη», ουσιαστικά συνιστούν απλή μετονομασία των σημερινών «Ειδικών Μονάδων» [άρθρο 27(1)], καθότι δεν φαίνεται να υπόκεινται σε σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τις υφιστάμενες δομές και διαδικασίες.
- x. Η αναφορά που γίνεται στους Κανονισμούς στη «χωρίς καθυστέρηση» πρόσληψη συνοδών βάσει των διατάξεων του περί Σχολικών Εφορειών Νόμου, υποδηλώνει την απροθυμία της αρμόδιας Αρχής να ρυθμίσει συνολικά το ζήτημα της έγκρισης/ ανάθεσης/ πρόσληψης συνοδών ή/και θεσμοθέτησης του ρόλου τους στο πλαίσιο μιας περιεκτικής νομοθεσίας που να εξυπηρετεί τις ανάγκες μιας πραγματικά ενιαίας εκπαίδευσης, ενώ το όλο σύστημα παραμένει εδώ και δεκαετίες δυσλειτουργικό. Το Γραφείο μου προέβη επανειλημμένα σε υποδείξεις επί του θέματος, τόσο με αξιολογήσεις που υποβλήθηκαν στην αρμόδια Αρχή¹⁶, αλλά και με σχετικά υπομνήματα που κατατέθηκαν κατά καιρούς στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας. Παρόλα αυτά, η αποσπασματική και ασύνδετη αναφορά του νομοσχεδίου σε έναν ξεχωριστό Νόμο (που κατά τ' άλλα μέχρι σήμερα δεν κατέστη δυνατό να ρυθμίσει αποτελεσματικά το όλο ζήτημα), φανερώνει ότι εξ αρχής η αρμόδια Αρχή δεν είχε πρόθεση να διαχειριστεί το ζήτημα σφαιρικά στο πλαίσιο της ενιαίας εκπαίδευσης.
- xi. Η σύσταση των Συντονιστικών Ενδοσχολικών Ομάδων (Κανονισμός 9) εγείρει σωρεία προβληματισμών, εφόσον τα πλείστα άτομα που προβλέπεται να συγκροτούν τις Ομάδες προέρχονται από Υπηρεσίες που δεν έχουν ως έδρα τις σχολικές μονάδες και τα οποία άτομα δεν γνωρίζουν άμεσα τους επηρεαζόμενους μαθητές. Παρόλα αυτά, ο Κανονισμός 9 αναθέτει στις εν λόγω Ομάδες σωρεία καθηκόντων, τα οποία αφορούν ουσιαστικές πτυχές του τρόπου

---

¹⁶«Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Λήδας Κουρσουμπά αναφορικά με τις διαδικασίες και τις διοικητικές πρακτικές σε σχέση με την ανάθεση συνοδών σε παιδιά που λαμβάνουν Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση» (Νοέμβριος 2018)

λειτουργίας των σχολικών μονάδων και τα οποία είναι αδύνατο να διεκπεραιωθούν χωρίς την ενεργό εμπλοκή των εκπαιδευτικών εκάστου σχολείου. Για παράδειγμα, είναι αδιανόητο ένας λειτουργός των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας να συμμετάσχει σε «ενδοσχολική» επιτροπή που λαμβάνει αποφάσεις σε σχέση με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων εντός συγκεκριμένου σχολείου, ενώ από την ίδια επιτροπή να απουσιάζουν οι εκπαιδευτικοί που αναμένεται να υλοποιήσουν τα προγράμματα. Παρόμοιες επιφυλάξεις ισχύουν και για τα υπόλοιπα καθήκοντα που ανατίθενται στις Συντονιστικές Ενδοσχολικές Ομάδες, όπως διατυπώνονται στον Κανονισμό 9.

- xii. Σε σχέση με τις οικονομικές πιυχές του νέου συστήματος, η αναφορά του Κανονισμού 18(1)(β) σε ευελιξία και αυτονομία των σχολικών μονάδων ως προς τη διαχείριση κονδυλίων (με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη χρήση πόρων για «ρυθμίσεις προσωπικού»), υποδηλώνει ότι δεν έχουν γίνει αντιληπτά τα εμπόδια ή/και οι περιορισμοί στην αυτονομία των σχολικών μονάδων, τα οποία απορρέουν από συναφείς Νόμους και Κανονισμούς που αφορούν το εκπαιδευτικό σύστημα γενικότερα και οι οποίοι, όμως, δεν προβλέπεται να τροποποιηθούν ταυτόχρονα. Τα εμπόδια αυτά δεν μπορούν να απαλειφθούν απλά με τη χάραξη κατευθυντήριων γραμμών εκ μέρους της Κεντρικής Ομάδας Συντονισμού, αλλά απαιτείται οριζόντια αναθεώρηση ολόκληρου του νομοθετικού πλαισίου που αφορά την εκπαίδευση, όπως εξάλλου προκύπτει και από άλλα ζητήματα που επιβάλλουν ταυτόχρονες νομοθετικές ρυθμίσεις.

21. Πέραν των παραμέτρων που θέτουν υπό αμφισβήτηση την εγκυρότητα ή/και τη συμβατότητα της προτεινόμενης νομοθεσίας με τις διεθνείς υποχρεώσεις του Κράτους, προκαλεί επίσης έντονη ανησυχία το γεγονός ότι, το προτεινόμενο σύστημα, τα διαφορετικά στάδια που προβλέπει και η πολλαπλότητα των διαδικασιών, παραμένουν εξαιρετικά δύσκολο να εφαρμοστούν, με τρόπο που να διασφαλίζεται η ταχεία και δίκαιη απονομή δικαιωμάτων στα παιδιά, αφού αναμένεται να δημιουργηθούν αντί να καταπολεμηθούν, εμπόδια στην πρόσβαση και την απόλαυση του δικαιώματος στην εκπαίδευση υπό συνθήκες ισότητας για όλα τα παιδιά.

22. Για να ληφθεί μία απόφαση αναφορικά με παιδί το οποίο εμπίπτει σε κατηγορία «ευάλωτης ομάδας» που καλύπτει ο προτεινόμενος Νόμος, χρειάζονται πολλαπλές ενέργειες μέσα από ένα σύστημα το οποίο εκ των πραγμάτων δεν δύναται να αποδώσει γοργές και δίκαιες διασφαλίσεις εκπαίδευσης, στήριξης και συμμετοχής των παιδιών. Τουναντίον, εάν η εστίαση ήταν στην παροχή κατάλληλων μέσων, προσαρμογών και μαθησιακών μεθόδων και προσβασιμότητας σε κάθε μαθητή με σκοπό τη φοίτησή του στη γενική τάξη (ενιαία εκπαίδευση), η διαδικασία θα απλοποιείτο. Η ανάγκη λήψης αποφάσεων, επίσημων και μη ή/και συντονισμού/εμπλοκής Συντονιστικών ενδοσχολικών ομάδων, Ομάδων αξιολόγησης και στήριξης,

Συντονιστών ενιαίας εκπαίδευσης – Κεντρικής Ομάδας Συντονισμού, Δευτεροβάθμιου Σώματος εξέτασης ενστάσεων, ήδη διαφαίνεται να δημιουργεί έναν δύσκαμπτο μηχανισμό παραγωγής γραφειοκρατικών διαδικασιών και όχι «εκπαίδευσης». Ορατή είναι δε η απουσία από τη λήψη αποφάσεων, εκπροσώπων των αντιπροσωπευτικών οργανώσεων των ατόμων με αναπηρίες, περιλαμβανομένων γονέων των παιδιών με αναπηρία, ως απαιτείται από το άρθρο 4(3) της ΣΔΑΑ και το σχετικό Γενικό Σχόλιο¹⁷.

23. Και αυτό, τη στιγμή που τόσο στο Δευτεροβάθμιο Σώμα Εξέτασης Ενστάσεων όσο και στην Κεντρική Ομάδα Συντονισμού συμμετέχουν φορείς από έναν μακρύ κατάλογο Φορέων, Υπηρεσιών του Κράτους και συνδικαλιστικών οργανώσεων, οι πλείστοι εκ των οποίων, ως αναφέρεται στους Κανονισμούς, δεν βρίσκονται ανάμεσα σε όσους θα εκπαιδεύουν, έχουν εξαιρετικά αμφίβολη σχέση με τα θέματα της ενιαίας εκπαίδευσης και επίσης θα κληθούν να αποφανθούν επί της εκπαίδευσης παιδιών τα οποία δεν γνωρίζουν. Η παρείσφρηση δε, αλλότριων συμφερόντων, για οποιονδήποτε λόγο, πέραν της εξυπηρέτησης πρωταρχικά των συμφερόντων των παιδιών στη βάση των διεθνών Συμβάσεων, καθίσταται ένα εξαιρετικά πιθανό σενάριο.
24. Παρατηρώ επίσης ότι, ενώ το Δευτεροβάθμιο Σώμα Εξέτασης Ενστάσεων, σύμφωνα με τον Κανονισμό 40(2), έχει δικαίωμα να παραπέμψει το παιδί στις ΥΚΕ αν διαπιστώσει ότι «η άρνηση παροχής συγκατάθεσης του γονέα για αξιολόγηση του παιδιού του δεν είναι προς το συμφέρον του παιδιού», εντούτοις, το όλο ζήτημα αφήνεται αδιευκρίνιστο ως προς τον σκοπό της παραπομπής και την κατ' εξουσιοδότηση ανάθεση αρμοδιοτήτων στις ΥΚΕ χωρίς προκαθορισμένη διαδικασία.
25. Περαιτέρω, στον Κανονισμό 26(2)(ε) γίνεται λόγος για υποχρέωση του γονέα να ανταποκριθεί θετικά στην απόφαση της Ομάδας Αξιολόγησης και Στήριξης, παρέχοντας πληροφορίες και στοιχεία που θεωρούνται απαραίτητα από αυτήν. Δεν διασφαλίζεται όμως ότι τηρούνται τα δικαιώματα του παιδιού (και των γονέων υπό το φως όμως της αρχής της διαφύλαξης τους συμφέροντος του παιδιού κατά προτεραιότητα) στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Χρειάζεται να διασφαλίζεται και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, ώστε να προστατεύονται παιδιά και γονείς από αυθαίρετες και δυσανάλογες επεμβάσεις στα δικαιώματά τους όταν το ΥΠΠΑΝ «απαιτεί» τη θετική ανταπόκριση τους. Ακόμη πιο αμφιλεγόμενο είναι το ακόλουθο εδάφιο του Κανονισμού 26(2)(στ), σύμφωνα με το οποίο ο γονέας έχει υποχρέωση «να προσκομίσει τον μαθητή για εξέταση: σε περίπτωση που ο γονέας αδυνατεί να πράξει τούτο το Υπουργείο μεριμνά για την αναγκαία μεταφορά του μαθητή», όπου δεν διευκρινίζεται η σημασία του «αδυνατεί να πράξει τούτο» (π.χ. λόγω δυσκολίας στη μετάβαση ή λόγω απροθυμίας να συνεργαστεί), ούτε και το πώς

---

¹⁷ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), *General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education*, 2 September 2016, CRPD/C/GC/4, available at: [CRPD General Comment 4 Inclusive Education 2016 En.pdf \(right-to-education.org\)](https://www.unhcr.org/refugees/pdf/crpd-gc4-inclusive-education-2016-en.pdf)

θα αποφευχθούν καταστάσεις παραβίασης της σωματικής ακεραιότητας του παιδιού ή/και της ιδιωτικής του ζωής και αξιοπρέπειας.

26. Στον προτεινόμενο Νόμο δεν γίνεται καμία αναφορά σε απολυτήριο ή/και πιστοποιητικό φοίτησης στη βάση της αρχής της ίσης μεταχείρισης όλων των παιδιών και της μη διάκρισης.

27. Η έννοια της προσβασιμότητας χρήζει έμφασης ώστε να καλύψει όχι μόνο κτιριακή/δομική προσβασιμότητα, αλλά και την προσβασιμότητα στην επικοινωνία, στην αναψυχή, στη συμμετοχή, στην τεχνολογία και σε όλα όσα περιλαμβάνει το συγκεκριμένο δικαίωμα. Πρέπει να είναι σαφές ότι προσβάσιμη πρέπει να είναι και η εκδρομή και ο παιχιδότοπος του σχολείου, και το γήπεδο και οι αθλητικές δραστηριότητες και οι εντός της τάξης δραστηριότητες και οτιδήποτε συνδέεται με τη σχολική ζωή. Επίσης θα πρέπει να γίνει μία σύγκριση με τα πρότυπα που αναφέρονται σε συγκεκριμένα ζητήματα προσβασιμότητας στους υφιστάμενους Κανονισμούς, καθότι δεν γίνεται κατανοητός ο λόγος που στους προτεινόμενους Κανονισμούς δεν γίνεται καμία αναφορά. Σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα του δομημένου χώρου (εσωτερικοί και εξωτερικοί χώροι σχολείου και αλυσίδα προσβασιμότητας όταν π.χ. οι χώροι στάθμευσης είναι μακριά από το σχολείο), θα πρέπει να υπάρξει πλήρης εναρμόνιση με τα πρότυπα σχεδιασμού της προσβασιμότητας, τα οποία πέραν των αρχών της ΣΔΑΑ, κατοχυρώνονται και με Κανονισμούς και άλλες πράξεις του Ενωσιακού δικαίου.

28. Το δικαίωμα των μαθητών σε συμμετοχή στον καθορισμό των εκπαιδευτικών τους στόχων (Κανονισμός 10) χρειάζεται περισσότερη εναρμόνιση με τα πρότυπα των δύο Συμβάσεων. Η συμμετοχή των μαθητών θα πρέπει να είναι οριζόντια σε όλα τα ζητήματα και όχι μόνο σε συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και επίσης θα πρέπει να συνάδει με τον σεβασμό στην ταυτότητα των παιδιών η οποία δύναται να συνδέεται με τη διαφορετικότητά τους, καθώς επίσης με την αναπηρία, την καταγωγή, τη θρησκεία, την προέλευση ή άλλο χαρακτηριστικό, ώστε η ενδυνάμωσή τους να μη συνεπάγεται την άρνηση της διαφορετικότητας, αλλά τη διαφύλαξη και την αποδοχή της ως μέρος της ταυτότητάς τους (βλ. Άρθρο 3 ΣΔΑΑ και Στόχοι εκπαίδευσης όπως διατυπώνονται στη Σύμβαση – Γενικό Σχόλιο 1).

29. Πέραν των πιο πάνω παρατηρήσεων, παραπέμπω στα αναλυτικά σχόλια που κατέθεσα τον Ιανουάριο 2021¹⁸ και, ειδικότερα, υπενθυμίζω τις εκτενείς αναφορές μου ως προς τα εξής:

---

¹⁸ «Θέση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού Δέσπως Μιχαηλίδου αναφορικά με το περιεχόμενο των αρχικών συστάσεων για τη συγκρότηση Κανονισμών Ενιαίας Εκπαίδευσης» (Ιανουάριος 2021)

- i. την πολυπλοκότητα του μοντέλου λειτουργίας και διαχείρισης των σχολικών μονάδων (παρ.20, σελ.8-9)
- ii. την παράλειψη ορισμού των εννοιών «μικρό τμήμα» και «συνδιδασκαλία», (ειδικότερα με το διάχυτο υπονοούμενο ότι το διδακτικό προσωπικό των σχολείων δεν θα ενισχυθεί αριθμητικά, απλώς θα επιβαρυνθεί το υφιστάμενο προσωπικό με επιπλέον καθήκοντα συνδιδασκαλίας) (παρ.20, σελ.8-9)
- iii. την ασάφεια ως προς τη νέα δυναμική των σχολικών μονάδων και την υπαινισσόμενη αδιευκρίνιστη δυνατότητα να προσλαμβάνουν προσωπικό ή/και να διαχειρίζονται κονδύλια και προϋπολογισμούς (παρ.21, σελ.9-10)
- iv. την ανάγκη για περαιτέρω διασαφήνιση πτυχών διαφοροποίησης της ύλης και των εξεταστικών δοκιμών (παρ.22, σελ.10)
- v. την αποφυγή περιττών τοποθετήσεων μαθητών σε Ειδικά Σχολεία (παρ.24-25, σελ.10-11)
- vi. την αποφυγή παρείσφρησης στοιχείων που παραπέμπουν στην ιατροκοποίηση της αναπηρίας (παρ.27-28, σελ.11-12)
- vii. το δυσανάλογο βάρος της ευθύνης που εναπόκειται στον υπεύθυνο εκπαιδευτικό κάθε τμήματος και σε ολόκληρη τη σχολική μονάδα για την επιτυχή υλοποίηση των διευρυμένων υποχρεώσεων που προβλέπει η προτεινόμενη νομοθεσία (παρ.30-33, σελ.12-14)
- viii. το ζήτημα της γονικής συναίνεσης που εξακολουθεί να εμπεριέχει αδιευκρίνιστες πτυχές (παρ.34, σελ.14-15)
- ix. το νομικό καθεστώς του δευτεροβάθμιου σώματος αξιολόγησης ενστάσεων (παρ.36, σελ.15)
- x. την παράλειψη δημιουργίας μηχανισμού διαμεσολάβησης, παρόλο που στο Έγγραφο Εργασίας Αρχικών Συστάσεων (2020) υπήρχε ξεκάθαρη εισήγηση για συγκρότηση ενός τέτοιου μηχανισμού (παρ.37, σελ.16)
- xi. την ταυτόχρονη προώθηση των αναγκαίων τροποποιήσεων σε συναφείς Νόμους (παρ.38, σελ.16-17)

30. Στη βάση των πιο πάνω παρατηρήσεων, είναι ευδιάκριτο ότι, **τα τελικά κείμενα, όπως διαμορφώθηκαν, δεν ανταποκρίνονται στα πρότυπα που καθόρισε ο ίδιος ο Φορέας που τα ετοίμασε.** Επισημαίνεται δε ότι, **το ΥΠΠΑΝ, παρότι ανέθεσε σε ανάδοχο Φορέα τη συγγραφή των κειμένων, εντούτοις δεν απαλλάσσεται από την ευθύνη συμμόρφωσης με τα διεθνή πρότυπα, αλλά αντίθετα, έχει την υποχρέωση να επαναξιολογήσει τη φιλοσοφία και το περιεχόμενο της προτεινόμενης νομοθεσίας, ώστε να διασφαλιστεί η συμβατότητα της με τις πρόνοιες της Σύμβασης, της ΣΔΑΑ, αλλά και με τις προδιαγραφές που έθεσαν οι αρμόδιες Επιτροπές των Ηνωμένων Εθνών** (βλ. Νομικό Πλαίσιο).

31. Οι πιο πάνω παρατηρήσεις υποβάλλονται για σκοπούς προβληματισμού και με την προοπτική αναθεώρησης του περιεχομένου της προτεινόμενης νομοθεσίας. Θεωρώ επίσης σημαντικό, σε κάθε στάδιο αξιολόγησης των κειμένων που προωθούνται από το ΥΠΠΑΝ, να παραχωρείται σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη **επαρκής χρόνος** (τουλάχιστον 6-8 βδομάδες) για προσεκτική μελέτη και υποβολή επικοινωνητικών παρατηρήσεων. Ευελπιστώ ότι, το προτεινόμενο νομικό πλαίσιο θα τεθεί προς περαιτέρω συζήτηση και σε ορθές βάσεις, οι οποίες να συνάδουν με τις Αρχές της Σύμβασης και της ΣΔΑΑ και με το ενιαίο εκπαιδευτικό πλαίσιο όπως αυτό ορίζεται από τις αρμόδιες Επιτροπές των Ηνωμένων Εθνών που έχουν τοποθετηθεί εκτενώς επί του θέματος.
32. Καταλήγοντας, αναφέρω ότι, οι πιο πάνω απόψεις μου δεν είναι εξαντλητικές, αλλά ενδεικτικές και επιφυλάσσομαι για υποβολή περαιτέρω απόψεων σε οποιοδήποτε μελλοντικό στάδιο της διαδικασίας.

Ε. Κατακλείδα

33. Η παρούσα Θέση διαβιβάζεται στον Υπουργό Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας, για ενέργειες στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων του. Παράλληλα, κοινοποιείται στον Γενικό Διευθυντή του ΥΠΠΑΝ, για ενημέρωση, και στον Πρόεδρο και Μέλη της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας και Πολιτισμού και την Πρόεδρο και Μέλη της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ίσων Ευκαιριών μεταξύ Ανδρών και Γυναικών, για σκοπούς κοινοβουλευτικού ελέγχου. Κοινοποιείται, επίσης, στις Οργανώσεις που αποτάθηκαν σε μένα για απόψεις επί του θέματος.¹⁹

Δέσπω Μιχαηλίδου
Επίτροπος Προστασίας των
Δικαιωμάτων του Παιδιού

Λευκωσία, Ιούνιος 2021

---

¹⁹ Η παρούσα Θέση βρίσκεται αναρτημένη στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού www.childcom.org.cy στο σύνδεσμο «Επίσημες Θέσεις, Εκθέσεις και Πορίσματα της Επιτροπής».

Αρ. Φακ.:
ΓΕΠ 7.16.02
ΓΕΠ 11.11.29